

Чи варто бути толерантним, коли викрадають твою культуру?

Сучасний цивілізований світ декларує потребу толерантності. Вона прокламована Декларацією принципів толерантності, що затверджена 16 листопада 1995 року Резолюцією Генеральної Конфесії ЮНЕСКО. Однак, історія міждержавних та особистих протистоянь доводить слушність Девіда Хейда, який у передмові до збірки «Толерантність: невловима чеснота» зазначав, що толерантність являє собою невловимий концепт.

Різні сфери прояву толерантності позначені й варіативністю її прояву / частковості / відсутності (застосовано позицію П. Бурдье). Нас цікавитиме насамперед вияв толерантності в межах науки. В ідеальній перспективі у «полі науки» має йти мова про толерантність або здатність сприймати будь-яку наукову позицію. Та що робити, коли та позиція «неідеальна», коли мова йде про стосунки між колишньою колонією й імперією, що продовжує свою експансію на різних рівнях: територіальному, економічному, соціо-культурному? Відповідь однозначна – така «ідеальність» цілком неможлива, бо мова йде про інтереси власної нації. І в тому не має позиції радикальності в національному питанні, ксенофобства чи етноцентричності, лише цілком адекватна реакція збереження й захисту «свого» від «чужого».

Саме таке бачення визначає розуміння, що не може бути толерантного сприйняття наукової позиції, що загрожує національним інтересам. Тим паче, якщо ця позиція не має наукового підтвердження, а базована на фальшуванні історичного та текстуального матеріалу. Наразі мова йде про історію викрадення давньої української культури представниками російської ідеології.

Російська імперія як текст почала формуватися лише у XVII столітті. Така «запізнілість» пояснюється неспівпадінням територіального розширення з культурним розвитком. Починаючи з XV століття (Московське князівство, а від Івана Грозного – царство), швидкими темпами відбулося розгортання російських кордонів шляхом експансії щодо сусідніх народів. Культура залишалася явищем маргінальним. Тому пізніше, в часи утвердження Російської імперської текстуальності, російська національна еліта звернулася не до власного текстуального досвіду, що презентував Росію як порівняно «молоду» історичну даність (від XV століття) з нерозвиненою культурою, а до чужого –

українського. Таким чином з XVII століття російська імперія розпочинає процес долучення української культури до російського контексту, тим самим будуючи власну архаїку з X століття та культурний код – мистецькі здобутки Київської Русі.

Варто звернути на декілька текстів, котрі презентують ці процеси. Найперше мова йде про «Синопис», у якому артикулюється версія походження російського самодержавства від князів Київської Русі. Автор тексту цілеспрямовано маніпулює історією, порушуючи хронологічну послідовність, підтасовуючи факти. Кінцевою метою маніпуляції стає долучення російського простору до європейського

Наступним етапом викрадення української історії та культури стало XVIII століття. Подолавши шведів і оголосивши Росію імперією, Петро I усвідомив потребу в створенні повноцінної російської історії. На допомогу йому приходить українець Ф. Прокопович, який створює реєстр російських самодержавців. Те, що в «Синописі» сприймалося як художній вимисел, який слугував авторській ідеології (бажання догодити імперським можновладцям), в реєстрі стає текстуальною історичною реальністю.

Надалі до процесу формування російської імперської текстуальності долучаються російські історики і вчені. Помітне місце серед них належить учневі Ф. Прокоповича М. Ломоносову. Ломоносов, успадкувавши погляди українського вчителя, користуючись українськими літописами, що опинилися в російських списках (київський, волинський, галицький) і ймовірно «Синописом», створює історичну працю «Древняя Российская история...». У вступі до своєї «Історії» російський учений однозначно вказує на походження російської державності від «князей варяжских».

Остаточно російська історіографія утверджується на початку XIX століття. Територіальне завоювання України, знищення незалежних політично-військових осередків (Запорізької Січі, Гетьманщини) сприяють асиміляції української історичності в російську, що веде до маргіналізації українського національного «я». На початку XIX століття М. Карамзін створює «Историю государства Российского», в якій, увібравши досвід попередників, формує «...фундаментальну модель зародження Російської держави» [1, с. 18]. Давність Російської імперії автор легітимізує, залучаючи історію Київської Русі, тим самим утверджуючи російську державність не з XV століття (початок формування Московського князівства), а набагато раніше.

Отже, Російська імперія розпочала формування власної текстуальності з привласнення давньої української історії та культури. З часом українська історія не просто

стає частиною російської, а загалом маргіналізується, зазнаючи повної асиміляції. Російські істориографи (М. Карамзін, С. Соловйов, В. Ключевський, М. Погодін та інші) розуміли киеворуський період виключно як перший етап формування російської державності. Така позиція в історії переноситься і на культуру. Перші розвідки з російської літератури (М. Греча, М. Полевого, О. Галахова, І. Порфирьєва), артикулюють пам'ятки Київської Русі як давні російські. Такий погляд і до сьогодні є актуальним для більшості російський інтелектуалів. Враховуючи це, а також загалом експансію сучасної російської імперії щодо України, українським науковцям і справді варто відкинути принцип толерантності у полі «такої» науки. Там, де йдеться про інтереси національної культури, толерантності до проімперської наукової позиції не має місця.

Література:

Білоус П. В. Літературна медієвістика. Вибрані студії: У 3-х томах. – Т. 1: Зародження української літератури: Монографія / Петро Білоус. – Житомир, 2011. – 376 с.